

TRAVERSAR-SE ELS LÍMITS,
(DES)ARRELAMENT I TRANSFORMACIÓ:
LA TRAJECTÒRIA POÈTICA DE DOLORS MIQUEL

MONTSERRAT PALAU
Universitat Rovira i Virgili

1. INTRODUCCIÓ¹

La publicació del recull *El vent i la casa tancada* (1990) i, sobretot, la del *Llibre de les dones* (1998) enceten la projecció pública de la poesia de Dolors Miquel. Així s'inicia una primera etapa fins al 2011.² Després d'uns anys de silenci editorial, fins al 2016, s'obre la segona etapa, tot i que la majoria d'elements, aspectes, formes, llenguatge o temes són presents i continus al llarg del temps. Des del primer moment, Dolors Miquel ha experimentat amb els llenguatges poètics no només per anar fins als límits, sinó també per travessar-los, per anar a les arrels i, al mateix temps, desarrelar-se, per transformar-se constantment. D'aquí el títol de l'article, un resum de les línies mestres de la trajectòria poètica de Dolors Miquel. I, mentre les anava desenvolupant, vaig sentir una cançó que justament les definia, la definia, em donava la clau. I, en comentar-li-ho per telèfon,³ Miquel em va respondre cantant-la de memòria, tot i que *Saoko* de Rosalia feia pocs dies que acabava d'aparèixer (febrer 2022):

1. Aquest article forma part dels treballs realitzats pel Grup de Recerca Identitats en la Literatura Catalana (GRILC), consolidat per la Generalitat de Catalunya (2017 SGR 599).

2. La divisió en dues etapes de l'obra poètica prové de la Viquipèdia, amb un contingut reconegut com a «oficial» i revisat per Dolors Miquel (consulta: març 2022), tot i que ja sabem que el mitjà pot ser manipulat i el contingut de l'entrada canviat com ja ha succeït anteriorment.

3. La relació personal amb l'autora m'ha permès poder contrastar amb ella dades i ordenar també la seva trajectòria. D'aquí també algunes cites entre cometes però no datades que són frases literals sorgides de converses.

Eh, yo soy muy mía, yo me transformo
 Una mariposa, yo me transformo
Makeup de *drag queen*, yo me transformo
 Lluvia de estrella', yo me transformo
 Pasá' de vuelta', yo me transformo
 Como Sex Siren, yo me transformo
 Me contradigo, yo me transformo
 Soy to'a' las cosa', yo me transformo⁴

Transformació és la trajectòria poètica de Miquel: jo em transformo en la rèplica de Jaume Roig, jo em transformo en un camioner que conrea el delicat art de l'haikú, m'inspiro en musots —masculinització i amb un augmentatiu expressiu—, soc la gitana roc, un mos de gat o la dona que mirava la tele. Jo em transformo: transformacions fetes amb sonets mesurats i ben cesurats o amb *ver7s* de la terra, amb paraules erudites i d'altres de ben vulgars. Jo em transformo de Dolors Miquel a Maria Abellà; de Dolors Miquel a la inexistent escriptora bostoniana que traduïa a Facebook, Aline Borough,⁵ de Dolors Miquel a Lola Miquel. Un travessar (de fet, travessar-se) els límits i fer-ho desarrelant-se per tornar a arrelar però sempre en constant transformació. I de forma imprevisible. Arrel des del desarrelament, de

4. Vídeo oficial de la cançó es pot veure a: <https://www.youtube.com/watch?v=pakQRFFfiso> (consulta: 16 març 2022).

5. El 2015, durant bastant de temps. Dolors Miquel va anar publicant posts al Facebook amb fragments d'una obra que estava traduint, *La pedra blava*, de l'escriptora Aline Borough. També hi publicava altres comentaris i imatges sobre la vida i context d'aquesta inexistent autora de Boston. Fins i tot, en una entrada en un dels seus blogs, «El poeta i el públic» (1 de juliol de 2015), referint-se a qui escoltava als poetes, citava fragments d'un assaig d'Aline Borough: «En un acte proper al suïcidi d'amor Narcisista, on l'estany són les pròpies paraules, el poeta acaba escoltant-se al temps que parla i es produeix així la màgia del mite d'un amor no compartit. El poeta incomprès... Però allò que mai ocorre és que un Narcís n'escolti un altre. És impossible. Estan ofegant-se tots dins dels propis escrits» (MIQUEL 2010-2013). No tan sols això, sinó que en el programa del *Marché de la poésie* a París el 2018, en el seu breu currículum hi constava que: «Elle a traduit en catalan *Pedra blava* d'Aline Borough», <https://www.marche-poesie.com/dolors-miquel-abella/> (consulta: 16 març 2022). Encara podem afegir que una escriptora catalana es va dirigir a Dolors Miquel per preguntar-li si Aline Borough tindria cap inconvenient a deixar-li utilitzar un text seu.

llocs, de gent, de família, d'ella mateixa fins i tot. I transformació. Dolors Miquel reconeixia en una entrevista de David Castillo que la seva poesia ha estat polièdrica, canviant i en transformació:

La meua poesia ha estat canvi, transformació, recerca, des del primer moment. En tant que poeta dona, m'he negat i negat a crear un objecte poètic específic. He estat polièdrica, gens margaritana. Els meus llibres són tots diferents en la seva forma i aproximació al fet poètic. La meua poesia ha passat per diverses transformacions. Això m'ho ha fet tot molt excitant, tremendament excitant i apassionant. (CASTILLO 2021)

D'aquí que, entre els pocs estudis especialitzats, s'hagin destacat també aquestes característiques, començant pel primer de Jordi Jové (2003: 21.23). Caterina Riba remarca que l'obra de Miquel tracta preocupacions molt diverses i ho fa des d'una «distància crítica i esmolada» (RIBA 2017: 18). Margalida Pons inventaria tot un seguit de jocs de contraris, transgressions i inversions, i analitza Dolors Miquel com una «*ubiquitous author*» que desafia les regles poètiques, combina oralitat, localisme, sàtira, avantguarda, la desfiguració de la tradició, comicitat i mordacitat, allò que és sublim i allò que és vulgar, però «*always complex*» (PONS 2017: 21-43). També podem aplicar les paraules d'Àngels Moreno del seu postfaci del llibre *Sutura* a tota la seva trajectòria: «poliformisme ric i salvatge que interpella el lector des d'òptiques diverses» (MORENO 2021: 238). Transformació i experimentació, doncs, que han estat constants en la trajectòria poètica de Dolors Miquel.

Una trajectòria que s'inicia des de més o menys el 1980 fins a la publicació del seu primer llibre, *El vent i la casa tancada*. Aquí, una pausa llarga, fins al 1998 i al *Llibre dels homes*, que és —no només aquesta obra, sinó també altres escriptures i els recitals— un punt que marca el final del que podríem anomenar anys d'aprenentatge i de buscar una veu i un estil propis, i que just aleshores comença a trobar i a definir. Això sí, una veu pròpia, però alhora polifònica, diversificada, i amb un estil que també tindrà continuïtat de forma experimental —i d'experimentació— i amb elements recurrents. A finals dels noranta, doncs, Dolors Miquel comença a trobar la seva veu poètica

—*veus*, en plural, seria més precís— i la consolida mitjançant un *work in progress* de diferents materials textuais fins al 2011. Aleshores té lloc una nova pausa editorial fins al 2016. Tot i això, un seguit d'aspectes es mantindran des del principi: heterodòxia; individualisme; experimentació; el joc (i el foc) entre vida i literatura; la passió —passió intel·lectual i carnal—; també el poema com a cuirassa (amb veus, personatges i autobiografia disfressada) i com a interpretació en el sentit d'actuació; la ironia i l'humor, el treball lingüístic; el compromís personal, però sempre des de fora d'institucions, capelletes o moviments, o allò de «m'exalta el nou i m'enamora el vell» o m'exalta el pop i deleixo pels clàssics. Una constant transformació, un transformar-se, transitar, transvestir i transgredir. Com diuen Pons i Soriguera, és «*rhapsodic and psychedelic*» (PONS 2017: 22) i una «trobadoritz d'actitud punk» (SORIGUERA 2009), un constant joc de contraris.

2. INICIS

En diferents entrevistes, articles i altres fonts, s'han recollit, tot i que de forma dispersa, quan i com van ser els inicis poètics de Dolors Miquel. El fet de llegir i escriure ha estat present en tota la seva vida; ella mateixa confessava com, des de petita, l'han atret les paraules:

A mi m'agradaven les paraules. Escoltades, dites, escrites. Hi ha nens a qui els agraden els Legos, les Barbies, els jocs de màgia, córrer que se les pelen o pelar-se els genolls caient de les pereres i dels presseguers. Sé que m'agradaven molt les paraules. Cantades, la música de les paraules, els jocs de sentits impossibles de les cançons infantils, explorar els invisibles i la bellesa, les taques negres de les paraules sobre el paper, com petjadetes de potes de formiga. Com es veu, ara que ho descriu, hi tenia predisposició. (BENAVENTE 2017)

A la Universitat de Lleida, on cursava filologia hispànica, va impulsar i va convèncer altres estudiants de publicar una revista de poesia, *La Higienica* —el nom feia referència a l'única botiga de condons de Lleida aleshores—, el primer número de la qual va sortir el maig del 1980. Diverses reaccions, sobretot a partir d'un text de Cèsar

Alegre —metafòric, sobre l'Esperit Sant i el sexe masculí— va causar que la Guàrdia Civil anés a la Facultat del Roser a segrestar-la i, posteriorment, fins i tot se celebrés un judici, cosa que va causar un escàndol a la ciutat.⁶ Miquel hi va publicar en aquell número alguns poemes, un dels quals era «Oda a la masturbació d'un monjo en el meu honor».⁷

En aquesta època, amb dinou anys, escriu un primer llibre, *Pleniluni*, que tenia com a fil conductor el mite de Teseu i Ariadna. El va presentar al Premi Miquel de Palol (1981) i va quedar-ne finalista —el va guanyar justament Joan Margarit.⁸ Del llibre, perdut en algun dels trasllats i mudances, Dolors Miquel encara en recorda alguns versos que no disten gaire d'altres de posteriors.⁹ Després de cursar el segon cicle i llicenciar-se en filologia catalana a la Universitat de Barcelona, exerceix de docent en diversos instituts. Entre els vint-i-dos i vint-i-tres anys —de 1982 a 1983—, quan viu a Sitges, escriu un relat, *Boris, Lluna i Jo*, que presentarà al cap del temps, el 1992, al Premi Santa Perpètua de la Mogoda de contes, que va guanyar. El va presentar

6. Sobre la polèmica, més que no pas sobre la revista, em remeto a un treball de recerca de batxillerat de Sara Grau, que va rebre un dels Premis Irla d'investigació (2018) i es pot consultar en línia al repositori de la Fundació, https://irla.cat/wp-content/uploads/2018/06/PIRHB2018_grau.pdf.

7. L'autora recorda l'interrogatori del jutge, que fou com un bucle: aquest li preguntà repetidament què volia dir en aquest poema i ella, també de forma iterativa, li responia que no l'entenia.

8. Joan Margarit va guanyar el premi amb el llibre *Cants d'Hekatonim de Tifundis*. I he afegit «justament», perquè l'autor no és gens del gust, ans al contrari, de Miquel. Precisament, David Castillo (2021) titulava una entrevista que li havia fet amb una de les respostes: «He estat polièdrica, gens margaritana» —fragment citat anteriorment. També, en aquest sentit, sobre filies i, sobretot, fòbies poètiques i iròniques em remeto al poema de Dolors Miquel «Villa Susanna».

9. Dolors Miquel recorda alguns dels versos, que cita de memòria. Dos fragments d'un poema inicial dedicat a Jaume I: «Aquí on sóc jeu ajagut / en insigne fèretre reial / les restes d'un / que va ser rei / en temps immemorial: / va tenir quatre dones / al seu costat enterrades / tres d'elles / i l'altra / va ser devorada pels cucs, / a la seva pàtria Itàlia. / Et conto tot això / perquè m'ha vingut de gust / fer una petita introducció. / [...] Som túmul de desig / disfressats d'amorós sentiment / i ja em diràs què en penses.» I uns versos finals d'un altre poema: «No fugis Teseu / que el que a mi em val / són altres déus / de quatre mans i quatre peus.»

amb el nom de qui era aleshores el seu marit, que va ser qui va recollir el premi i qui figura en l'edició (MOLLÀ, 1995: 108-113). Ho va fer, segons les seves paraules, «per vergonya». Des de la veu del darrer vèrtex del triangle que ja ens dibuixa el títol, el Jo, és un relat oníric que es presenta dividit en onze apartats breus¹⁰ que transcorren en diversos escenaris (Barcelona, París, Berlín) i, més que Boris Vian implícit ja pel nom i per elements narratius entre la lírica i la crueltat, ens recorda altres autors avantguardistes, com Foix —una de les peces musicals que s'hi cita, inventada, és la simfonia *Raó i Follia*— o, fins i tot, Brossa, amb Lluna que porta un «lliri a la mà» o Boris «vestit de frac i calçotets fins als genolls». O altres elements que trenquen l'oni-risme a través de la quotidianitat o la cultura popular, cosa habitual en l'obra de Miquel, com, per exemple, un pintallavis Margaret Astor, un ventilador Taurus, Mary Santpere («Mari Sant Pere» en el text), l'anunci de «compramos oro y plata» o el missatge d'un naufrag dins d'una ampolla de gasosa de Vimbodí. I amb un final que, també, ens lliga amb les creacions actuals: «La nostra existència és tan real com les llunes de Júpiter per als ulls de la libèl·lula. Vet aquí la nostra solitud, la insignificança.» (MOLLÀ 1995: 113).

La tasca d'escriptura és constant i, entre els vint-i-quatre i vint-i-cinc anys,¹¹ quan era instal·lada a Joià, Enric Borràs, al capdavant de l'editorial El Llamp, li planteja d'editar uns originals de narracions i de poesia, però la proposta no arriba a port. Es trasllada a Tarragona, a la Punta de la Móra, i és aleshores quan, a més de fer el doctorat i descobrir Verdaguer, es presenta el 1989 al Premi Rosa Leveroni, que guanya amb *El vent i la casa tancada* (1990). El premi el publica Columna i comença la relació literària amb l'editor Àlex Susanna. Publica també a Columna el llibre de narracions *Maruja Reyes sóc jo* (1992). Li presenta a Àlex Susanna un llibre de sonets “hermètics” —centrats

10. Els apartats de *Boris, Lluna i Jo* són els següents: «Coneixença», «Impàs del temps», «Vendetta», «Per què no compres Cucal?», «Incrustacions», «Despertar amb ocell», «Prochain arret», «Le Réve bleu», «Escullera de Barcelona», «Tarda de cine amb magdalena» i «Any 2119».

11. Entre Sitges i Joià, Dolors Miquel recorda haver perdut l'original d'un llibre de narracions que tenia com a fil *Alicia al país de les meravelles*.

en relacions tòxiques d'amor i desamor—, que no li accepta. Dolors Miquel explica que:

Llavors vaig guanyar el Rosa Leveroni amb *El vent i la casa tancada*. Era una època en què estava perduda. Escrivia tot el dia: poemes, novel·les, contes. Així i tot, m'adonava que no trobava un estil propi. El meu editor del moment [Àlex Susanna] volia que continués escrivint com amb *El vent i la casa tancada* però no se'n va sortir. Vaig guanyar jo! [riu]. (NOPCA 2017)

No se'n va sortir.

En diversos treballs sobre la poesia de Miquel se cita Pierre Bourdieu (PALAU 2015, RIBA 2017, PONS 2017). Centrant-me en les que va aportar sobre les regles de l'art i el camp literari, podem referir-nos a la importància d'aquest fet en la trajectòria posterior de l'autora. Posant un exemple conegut bo i salvant totes les distàncies i comparacions, Miquel es va imposar a l'editor i va capgirar la línia poètica que li demanava a diferència de Joan Sales i Mercè Rodoreda. Sales va aconseguir que Rodoreda continués la seva obra seguint l'estil de *La plaça del Diamant* i no pas el de *La mort i la primavera*, que era el que ella pretenia. *El vent i la casa tancada*, ho reconeix l'autora mateixa, és el poemari que menys la representa i el que és menys del seu estil. Fins i tot, creu, com en el cas del llibre de relats *Maruja Reyes soc jo*, que ara no els hauria publicat o els retiraria.

En tota aquesta etapa d'inici i aprenentatge, Dolors Miquel recull moltes influències. De passar de les lectures de literatura castellana—recordem l'educació franquista i el primer cicle en filologia hispànica—al descobriment de la literatura catalana. En *El vent i la casa tancada*, Miquel reconeix, a més d'una certa influència de Gabriel Ferrater en aquesta obra seva, un «empatx» de tot de lectures diferents ja en l'especialitat de filologia catalana a Barcelona.

Un tret que cal esmentar i que es mantindrà des d'aquests inicis és la lectura, les lectures, i el món audiovisual. Podem parlar d'influències, de models, d'intertextualitat o hipertextualitat. Les obres de Miquel en van plenes. Algunes més subtils, altres, com per exemple el *Llibre dels homes* o «La vaca comprensiva», ben diàfanes. Havia

estudiat i li havia interessat la literatura castellana —el barroquisme del Segle d'Or— i, així, per exemple, entre d'altres, els seus jocs (meta)textuals al llibre *El Musot*, amb Francisco de Quevedo, tant en «L'home paparra» com en «Dictadura del sonet» (MIQUEL 2007a: 81 i 93). Però més que Quevedo, hem de remarcar la influència del Barroc —i el Neobarroc postmodernista— amb trets com la filosofia negativa, la visió del món com un teatre, la vida com un camí cap a la mort —totes les hores fereixen i l'última mata de la *Dansa de la mort*— o l'excés, ben presents també en la seva obra. Dolors Miquel pràcticament va descobrir la literatura catalana a la Universitat de Barcelona i, d'aquesta literatura, la que més li va interessar fou la medieval.¹² Jaume Roig, però també Jordi de Sant Jordi, Ausiàs March, el sempre citat Capellà de Bolquera¹³ i, sobretot, Ramon Llull.¹⁴ Un pòsit, el de la literatura medieval, que també li ha servit, com assenyala Àngels Moreno, en el seu interès per la «metafísica», el «surrealisme i la mística» o per tota la filosofia neoplatònica (MORENO 2021: 141). Llull i Verdager són els «dos puntals indiscutibles del cànon català» (MIQUEL 2009b: 9), als quals cal afegir Víctor Català i Mercè Rodoreda. També, en menor grau, ho són Josep Carner, J. V. Foix o Gabriel Ferrater. O contemporanis seus com «Enric Cassasses, Perejaume, Bauçà, Carmelina Sánchez-Cutillas,¹⁵ Albert Roig i Núria Martínez Vernis» (BENAVENTE 2017). I molts altres noms i lectures, com sant Joan de la Creu o Maiakowski. Tot de referents.

12. Trobava, també, que faltaven edicions actualitzades i que acostessin la literatura medieval al llenguatge i públic actuals. D'aquí el seu interès —en xerrades, articles i recerca— sobre aquesta època que la va portar, finalment, a fer una antologia amb 225 poemes medievals: *Cap home és visible* (2010).

13. Sobretot els versos del Capellà de Bolquera: «Els fets de Déu són obscurs, més que la nit obscura».

14. Llull és un dels autors llegits i rellegits per Miquel, present a l'antologia *Cap home és visible*, ja des del títol. De fet, el llibre *El guant de plàstic rosa* comença amb una cita d'una de les obres lul·lianes de devoció de Dolors Miquel, l'*Arbre exemplificat*: «La Vida li va dir a la Mort que per què la necessitava per viure. / I la Mort li va dir a la Vida que per què la necessitava per morir» (MIQUEL 2016: 9).

15. Cal esmentar, pel seu interès, l'article de Dolors Miquel d'interpretació de les teories del llibre *Els jeroglífics i la Pedra de Rosetta* de Carmelina Sánchez Cutillas com a «poètica de l'absolut» (MIQUEL 2021).

Així, per exemple, quan se li va demanar «d'on sortia» un dels seus poemes, «Dead woman» (*El guant de plàstic rosa*, 2016), responia que barrejava les visions de Rimbaud i de Jim Jarmusch: «Primer, d'*El dorment de la vall*, el poema del Rimbaud. Després, de la pel·lícula *Dead Man*, de Jarmusch. El protagonista porta la bala vora del cor i va caminant amb ella a dins. És una metàfora bestial de la precarietat de la vida» (PLANTADA 2017). Durant el mes de març de 2022, Dolors Miquel seguia, a banda d'altres lectures i classes *online* de filosofia, una sèrie coreana i revisiionava el cinema de Jean Cocteau. Com sempre, doncs, varietat i diversitat.

Entre les referències, però, confirmades per ella mateixa, no hi ressona gaire la de Maria Mercè Marçal. Dolors Miquel, tot i que considerava Marçal «el ser humà poètic» més interessant de la generació dels setanta (SCHOENBERG 1999: 14), no l'ha citada sovint entre les seves preferències o referències poètiques. No és d'estranyar en una cultura catalana d'article determinat, més encara en la tradició d'autores. I tampoc, per la voluntat de defugir la imatge —o imatgeria— més tòpica que l'ha acompanyada.¹⁶ Tot i això, tenint en compte els textos, sí que cal, com va fer Caterina Riba, fer referència als trets compartits entre ambdues, com són, sobretot, «les crítiques al patriarcat» i les estratègies per «deconstruir el discurs a través del qual s'han bastit els rols de gènere», en concret la utilització o transgressió d'estereotips, «la crítica al subjecte unitari» i «la negociació amb la figura del pare/Pare» (RIBA 2017: 16).

16. En la literatura catalana, sobretot pel que fa a les autores, sempre s'ha reduït a l'etiquetatge de les narradores com a deixebles de Mercè Rodoreda —la seva poesia, en aquest cas, no ha comptat— i les poetes com a deixebles de Maria Mercè Marçal. És aquell cercle viciós que ja va fer canviar de plantejaments Simone de Beauvoir que, en un principi, es negava a parlar de «literatura de dones» perquè ho considerava un gueto, fins que es va adonar que la literatura escrita per dones ni existia ni era considerada en el món acadèmic ni en públic i que s'havia de reivindicar. En aquest sentit i en una línia similar, s'expressava Dolors Miquel en una entrevista del 2006: «Tot i que les dones escriuen i versifiquen des de sempre, la seva irrupció al mercat tancat del rei mascle es veu més com una anècdota, i em crec que són més aviat els mascles els qui tenen interès en el rètol de literatura feminista, que és una cosa així com un rètol per tal de classificar i no haver d'aprofundir ni tractar la literatura feta per femelles amb un rigor i seriositat acadèmic, crític o professional» (GARCIA 2008).

Amb *El vent i la casa tancada*, Dolors Miquel entra al món editorial, però realment el punt de partida, paral·lel als recitals poètics, fou el *Llibre dels homes*. Seguiren altres obres de tot el substrat que havia anat covant durant tots aquests anys, un treball en procés en què no sempre les dates de publicació coincidiran amb les de l'escriptura. D'aquestes obres de la primera etapa, l'eix central el marca *Aioç* (2004), perquè la sintetitza i obre la segona, que comença al voltant del 2000 i en què la mort, la vida per a la mort i la mort per a la vida, hi tenen un paper cabdal. A partir dels recitals i el *Llibre dels homes*, als darrers anys de la dècada dels noranta comença el ressò públic de l'obra de Dolors Miquel, també els premis, que li han permès «alegria econòmica i publicar ràpidament» i que «en ser dona, m'han ajudat en la promoció».

3. RECERCA, EXPERIMENTACIÓ, TRANSFORMACIÓ

Dolors Miquel trenca amb l'editorial Columna i hi ha uns anys de silenci, fins a la publicació del *Llibre dels homes* (1998). Continua escrivint intensament¹⁷ i durant aquest temps, entre 1992 i 1998, hi ha contactes i possibles publicacions amb l'editorial Eumo de Vic, que no acaben de quallar. També presenta l'original del *Llibre dels homes* a l'editorial Bromera, que li volen editar. Però, al cap d'un parell d'anys d'espera i arran de la negativa final —«no publiquem poesia»—, accepta la proposta de Xavier Folch d'Empúries, que n'estava interessat feia temps.¹⁸ Val a dir que és també la mateixa època, des del 1997, que Dolors Miquel comença a participar en diversos recitals de poesia. És, doncs, el moment de trobar la veu i l'estil que buscava, encara que, tornem a repetir, seran una veu i un estil de recerca, d'ex-

17. «Treballava i escrivia. Treballava i escrivia. Donava classes a un institut. Quan tornava d'allà em posava a estudiar i a escriure. Moltes vegades, el que feia era anar-me'n a dormir d'hora i m'aixecava a les tres del matí per estudiar i escriure. I quan sortia de casa me n'anava a la benzinera a prendre cafès amb els camioners, i després me n'anava a treballar. En aquella època dormia tres o quatre hores perquè no tenia temps per fer el que volia, i si no ho feia em sentia molt frustrada» (NOPCA 2017).

18. Tot i que Folch li proposa de presentar l'original a un premi, Miquel s'hi negà.

perimentació i de transformació. És, també, l'inici d'una sèrie de trets i aspectes poètics que, a partir d'aleshores, han anat confegint i han consolidat aquesta veu i aquest estil.

El poemari, per tant, l'hem de situar al voltant de 1995. De forma ben directa, ens remet —tant el títol com la versificació i contingut— a *L'espill o llibre de les dones* de Jaume Roig. És un llibre de transició (el *transitar* i *transformar* que ja he esmentat) i de crítica de la Transició, tant en el sentit que el context és el de la transició política a l'Estat espanyol —aquella transició sense ruptura—, com en el sentit de transició personal —en aquest cas amb ruptura, més valenta. Amb la «cortilla» formal de resposta paròdica a Jaume Roig, l'obra és un *Bildungsroman*, un camí d'aprenentatge de la vida, l'amor i el sexe amb elements autobiogràfics però, com sempre, disfressats.¹⁹ Aquesta època de recitals i la publicació del *Llibre dels homes*, que tindrà continuïtat amb d'altres, és veritablement el moment d'inici propi, un moment, tant poètic com personal, en què l'escriptura esdevé viure i sobreviure, el poema com a cuirassa. Una cuirassa, però, en què predomina la ironia tot i que hi comença a planar també la mort.

Al *Llibre dels homes* el segueix *Haikús del camioner* (1999a), la solitud *on the road*, el fet de transitar, inspirada tant en els escenaris de la gasolinera d'Altafulla com dels viatges per carretera als hospitals de Lleida i Barcelona (NOPCA 2017). El mateix any, publica un llibre que podríem dir d'encàrrec i que no l'ha acabat mai de convèncer, *Transgredior* (1999b), amb fotografies de Vanessa Pey. Tot seguit, amb *Gitana Roc* torna a les arrels del barri de Balàfia de Lleida i als inicis de *Boris*, *Lluna i Jo* amb tot d'imatges oníriques. El 2002 publica *Mos de gat*, que relata els diferents estats, des de l'enamorament fins al desamor. És també aquest any que Dolors Miquel aconsegueix publicar «un número i mig» —així consta en els crèdits— de la revista *Verge peluda*, que va muntar en cartró, manualment i dedicant-li tant de temps que va quedar esgotada. Tot seguit, el 2003 i a Vic, publica

19. Miquel reconeix que la base del llibre és la seva vida, però que es va valdre, també —i així ho ha continuat fent—, d'altres fonts viscudes, escoltades, llegides o de gent propera. D'aquesta manera, la barreja de fets viscuts amb d'altres aliens li permet “despistar” i, alhora, allunyar-se de l'autobiografia directa.

Amb capell, amb què amb ironia i sense cap personatge masculí presenta un collage amb diferents teories i també recull un poema —«Escolteu»— d'arrel trobadoresca inspirat en Macabré. La ironia es manté en aquest cas des del folklore i la literatura oral i tradicional —en lleidatà i en quartetes heptasil·làbiques— a *Ver7s de la terra*, que havia guanyat el 2002 la Rosa d'Or de la Pau de Poesia Popular (Glosat) dels Premis Castellitx i que s'edità amb una portada de Perejaume (MIQUEL 2004a).

Aquest mateix any també s'edita *Aioç* (MIQUEL 2004b) —Premi Ciutat de Barcelona el 2005— que, com he esmentat, és un llibre central d'aquesta etapa perquè recull els diferents aspectes de la seva veu poètica i, al mateix temps, obre també altres camins que marcaran els llibres d'aquests darrers anys. Amb el format estructural de la missa catòlica des de la veu i cos de dona, el 2006 guanya el Premi Gabriel Ferrater i publica *Missa pagesa*, malauradament famosa al cap de deu anys, el 2016, pels atacs a la llibertat d'expressió que, aleshores no ho sabíem, arribarien als límits de presó i exili actuals.²⁰ Tot i que són uns anys de malaltia, a més de col·laborar des del 2003 amb assiduïtat als suplementes de cultura dels diaris *Avui* i *El País*, el 2007, publica una *plquette* a Lleida, *El Soc*, de visions oníriques també viatgeres, aquí en un tren, de resposta a un poema de Josep Pedrals. La sàtira i la transformació dels estereotips i tòpics a través de sonets canònics tornen a ser presents a *El Musot*, del 2009. I tanquen l'etapa *La dona que mirava la tele*, del 2010, un llarg poema epistolar i existencialista diri-

20. La *Missa pagesa* havia estat recitada en públic per la mateixa autora ja abans de la seva edició i va tenir diverses adaptacions i representacions teatrals. El poemari, a més, segons Miquel: «És una dignificació del cos de la dona i un allegat a favor de la bondat. Carrego contra el ressorgiment del feixisme a Europa, un dels problemes greus que vivim actualment, i contra aquells que volen infligir dolor als altres sense donar-hi importància» (NOPCA 2016). Tot i això, en recitar el poema «Marenostra» en la cerimònia de lliurament dels premis Ciutat de Barcelona el 2016, l'abandonament ostensible de la sala per part d'un representant del Partit Popular i declaracions posteriors van provocar una polèmica amb ressò internacional recollida en molts mitjans de comunicació. En aquesta polèmica l'autora va ser manipulada i instrumentalitzada. Fou també el mateix moment en què un grup de titellaires de Madrid foren detinguts per apologia del terrorisme, el febrer de 2016. Són uns fets que avançaven atacs posteriors com els de la presó de Pablo Hassel (2021) o l'exili de Valltonyc (2018).

git a Maria Callas amb un glossari que l'acompanya i l'explica, i *Flor invisible*, del 2011, Premi Alfons el Magnànim, del qual ara Miquel n'eliminarà una part. Els dos llibres són editats per Jordi Cornudella i tanquen aquesta primera etapa, marquen ja la transició. Entremig, també, hi ha altres publicacions en revistes²¹ i molts llibres o textos llençats, perduts o abandonats.²²

Amb el *Llibre dels homes*, des de la ironia i l'humor, i des de l'alteritat —la que va definir ja Beauvoir remetent al *cogito* cartesià, que imposa a les dones la immanència i no la transcendència com als homes—, Dolors Miquel enceta una trajectòria que, com s'ha dit i ha repetit ella mateixa, és polièdrica i diversa, però que manté unes línies i uns trets —més subtils com una salpebrada lleugera o més determinants i potents com un bitxo coent— que ja trobem en aquesta obra. Diversos trets com la veu cosificada i en femení, la cotilla formal, diguem-ne, els aspectes autobiogràfics i al mateix temps les veus polifòniques i fins i tot teatrals, l'ús dels registres lingüístics o la ironia i l'humor. Tot i que de forma resumida, comentaré algun d'aquests trets.

Miquel parla des d'un cos de dona, des d'una veu cosificada que reclama ser tractada en igualtat des de les diferències. Per generació, Miquel pertany ja al feminisme híbrid, després dels feminismes de la diferència i de la igualtat, moviments, a més, en recessió i reacció a la dècada dels vuitanta i també bona part dels noranta. De la mateixa manera que és clar el seu compromís amb altres aspectes ideològics, socials i polítics, també ho és que fuig d'ortodòxies, militàncies i moviments organitzats. El seu feminisme queda clar en els seus textos, sobretot en articles i assaigs. Concretament, voldria esmentar el seu blog, amb diverses entrades que en parlen: *Gitana Roc* (MIQUEL 2010-2013), *Flor invisible* (MIQUEL 2012-2013) i *Dolors Miquel* (MI-

21. Com, per exemple, poemes publicats a les revistes *Reduccions* (1989, 2008, 2019), *Urc* (2003) o *Els Marges* (2009).

22. O d'altres de rebutjats però que, misteriosament, han vist la llum. És el cas del poema «Kom», que trobem al web de *Mag poesia* (<http://magpoesia.mallorcaweb.com/poemes-solts/miqueldolors.html>) i a Poeteca (<https://poeteca.cat/ca/autor/74>). El poema consta com a publicat dins d'*Aïoç*, però va ser descartat per l'autora i no és al llibre. No se sap com, però, el poema va veure la llum.

QUEL 2015).²³ I, sobretot, la seva denúncia constant del masclisme en la literatura catalana i de la consideració que es té encara de les escriptores.²⁴ Són «la dona reduïda», com titulava una de les entrades al seu blog *Gitana Roc*, ran d'un monogràfic de la revista *Reduccions* dedicat a Vicent Andrés Estellés, en el qual només hi havia un article signat per una dona:

Fa anys vaig escriure un llibre per queixar-me d'aquest fet. Era *El llibre dels homes*. En ell vessava la meva insatisfacció pels meus companys de generació, amb qui vaig lluitar colze a colze, amb l'esperança de canviar aquell món de la dictadura, i que em van usar per canviar aquell món, però van continuar considerant-me una “dona” en el sentit patriarcal del cas.

Han passat 35 anys dels meus 15 anys, i continua tot igual. ¿Què vol dir igual? Vol dir: La dona reduïda. L'igualitarisme reduït a un tema de feminisme, i les feministes associades a unes histèriques, masclívoles o mal follades. I els homes feministes, la majoria, essent feministes com Aznar quan parlava català: en la intimitat.

23. Just la primera entrada del primer blog *Gitana roc* (MIQUEL 2010-2013) porta per títol «Entorn al masclisme poètic» (5 de juliol de 2011). Dolors Miquel hi escriu: «Per a les dones poetes és diferent. Nosaltres provenim de les místiques, de les revolucionàries, de les beguines, de les princeses amb veu pròpia. La nostra poesia fa olor de matriarcat. Mentre som joves les dones poetes, si som afavorides per la bellesa de la carn, gaudim, si els sabem i volem aprofitar, d'innumerables endolls i facilitats per accedir a una certa fama; sobretot si els popes del moment fixen els seus ulls de falcó sobre la nostra carn desitjable. Si els adulem i som adulades per ells, arribarem al cim de la fama del moment. Si pel contrari menyspreem el llit del poeta, la nostra ascensió es tornarà molt difícil, extremadament complicada. I si gosem menysprear-lo, ell mateix farà que les nostres dificultats s'accentuin tant que ens haguem de convertir en Dones Tantàliques» (consulta: 16 març 2022).

24. Dolors Miquel (febrer 2022) considera que les escriptores no han tingut tampoc el mateix tracte en les històries de la literatura, que només es tenen en compte un o dos noms per generació i que sempre han estat etiquetades amb epítets negatius que fan allunyar-les del públic possible. Així, segons Miquel, «de Maria Antònia Salvà sempre es diu que té poesies “nyonyes” i Carner també en tenia de “nyonyes” i tots dos d'altres molt bones». I que sempre les autores porten una definició negativa al costat: «Salvà, “nonya” i fatxa; Rodoreda, una interessada; i Marçal, bruixes i fades.» En canvi, altres autores, cita Emilia Sureda, han estat a més totalment oblidades o menyspreades. Adjectius i tractaments que no reben pas els autors.

Esperem sempre un gest. Però el gest mai arriba.
Esperar també cansa. Stanca.
(MIQUEL 2010-2013)²⁵

El 2022 Dolors Miquel no ha canviat d'opinió. Considera que el masclisme està invisibilitzat a Catalunya i que els homes, la majoria d'homes, no accepten que en són, de masclistes. Aleshores, «si no ho acceptem, no tenim possibilitat de canvi. Si són tan *guais*, no podem canviar res». Com també s'interroga sobre l'empoderament de les dones joves a través del cos i una sexualització o hipersexualització controvertida o paradoxal, ja que sempre havia qüestionat la cosificació de les dones i la dictadura de l'estètica i apostava per menys tractaments o liposuccions de cos i més «drenatges cerebrals» (PALAU 2015: 69). El 2017, explicava a Jordi Nopca: «Jo voldria que ens poguéssim definir com ens donés la gana, però com que visc en un sistema patriarcal, l'ataco.» I un atac agressiu i amb ràbia perquè «neix de la constatació que, com a dona el teu esforç artístic no serà mai avaluat amb la mateixa vara de mesurar que si fossis un home» i que «la teva avaluació com a artista passarà sempre, d'una manera o altra, pel teu sexe *equivocat* i exposadament sagnant» (NADAL 2021: 200-201). Aquest feminisme no militant, un «feminisme irreverent i iconoclasta», com diu Pons (2017: 34), fa que una de la constant de les seves obres sigui la de parlar des d'un cos i sexe de dona i fer-ho de forma conscient i reivindicativa, des d'un cos indisciplinat, com afirma Caterina Riba:

El cuerpo en Dolors Miquel es insubordinado y procaz: «Eixarrancada al banc del meu pensament terrorista / ensenyant fins les calces, sense cap decència de femina». Miquel se rebela contra los moldes fundidos a fuego lento que se nos otorgan, forjados a base de historia, de hábitos, de libros y de palabras. Su poesía entronca con la tradición catalana medieval más irreverente y desvencija con su humor corrosivo las metáforas fundacionales que confieren al cuerpo su sentido. (RIBA 2019: 32)

25. <http://dolors-miquel.blogspot.com/2011/07/entorn-del-masclisme-poetic-la-dona.html> (consulta: 16 març 2022).

I, també, cal situar en els seus poemes la constant de feminitzar el context, els estereotips i el llenguatge; uns poemes on les muses tradicionals esdevenen musots, on capgira mites patriarcals i, per tant, els destrueix, on «Déu es declara “Dona, amb fills i casada”» (MIQUEL 2003: 32). On deconstrueix —o destrueix— l'amor romàntic o, també, els tabús del cos femení i el mateix feminisme, si més no les ortodòxies essencialistes. O, fins i tot, on relata la sinergia entre gènere i nació en la seva versió «La vaca comprensiva»; un poema encapçalat per sengles cites de «La vaca cega» de Joan Maragall i «La vaca suïssa» de Pere Quart, que és una resposta des de la perspectiva de gènere i, ahora, una crítica al victimisme i la submissió.²⁶

Un altre dels elements de la seva poètica són les estructures retòriques: versos, mètriques, estrofes, ritmes i rimes. Dolors Miquel, ja des del *Llibre dels homes*, ha destacat per la recerca i l'experimentació amb tota mena d'estructures —d'art major i menor, literaris i populars— i la llengua —cultura i col·loquial, erudita i vulgar, amb arcaïsmes ben morts i amb llengua viva—, fent-ne tot un joc tant lingüístic com hipertextual. De fet, les mateixes estructures o la recerca lingüística de rimes i ritmes, al mateix temps, li obrien noves portes de significants i significats, de nous jocs que ampliaven el propòsit inicial. O fins i tot, a escriure conscientment *El Musot* com un llibre que no pogués ser traduït, usant tant arcaïsmes i neologismes o mots en desús, com d'altres d'inventats. Miquel ha conreat tota mena de metres —sonets, sextines, noves rimades, cançons—, amb una recerca curosa de síl·labes, cesures, accents i rimes, que ha anat abandonant per tornar als principis de les prosas poètiques o els poemes narratius, per trencar o transformar també els límits. Per a l'autora, la mètrica era una cotilla necessària perquè li permetia ordenar els pensaments i el que volia escriure i transmetre. La mètrica li ha servit per a la contenció, per no desbordar-se: el marc com a punt de partida del quadre. Fins que ja no li ha

26. En el poema de Miquel, la vaca, espantada davant d'un escorxadador amb ulls «que són humans» i que, fins i tot, li demana perdó i li anuncia que «t'he de matar aquesta tarda», obeeix, malgrat que després s'adona del seu gest submís i dependent al final del poema: «T'has deixat maltractar una mica: / i què volies? Poms de flors a l'arribada?» (MIQUEL 2004b: 37).

calgut i ha optat per ser un «cavall desbocat». No ha abandonat, però, els jocs lingüístics, el nou i el vell, les rimes agosarades, atrevides o divertides, la recerca constant d'un llenguatge propi o «l'exaltació del verb» (JULIÀ 2003: 91).

Estrofes, ritme i la rima marquen tota aquesta primera etapa de Dolors Miquel i per això no és d'estranyar que s'hagi relacionat l'oralitat que desprenen els seus poemes amb els recitals. O que fins i tot hagi estat titllada de «poeta oral que publica».²⁷ Ans al contrari, Dolors Miquel escriu i no es llegeix els poemes en veu alta per aprovar-los, per donar-los per bons —com feia, per exemple, Katherine Mansfield amb els seus contes. Aquesta “oralitat” la fan possible, per una banda, la composició mateixa dels poemes —per exemple els *Ver7s de la terra*, les cançons o la llengua “parlada” de *La dona que mirava la tele*—, i, per una altra banda, sobretot, la interpretació que en fa en públic la mateixa autora —interpretació, que no pas lectura.²⁸ Per això també destaca la seva veu en els recitals poètics, amb una activitat incessant sobretot a finals dels anys noranta i l'inici del nou segle, en un moment en què van coincidir diverses generacions i, per a Miquel: «No fèiem poesia, la vivíem. No era ni una poesia lúdica ni un acte de fe: era la vida.» Alhora reconeix: «El poema és ritme! Un poema és una respiració» (PLANTADA 2017). I, encara, per reblar-ho, «he escrit poesia perquè ho necessitava com respirar» (MIQUEL 2009b: 8).

27. Pau Vidal (2000) va titular l'article en què parlava de l'edició de nous llibres per part de Jordi Pope i Dolors Miquel, concretament *Haikús del camioner*, que es van presentar en un recital, amb «La lírica del Pegaso. Edicions 62 y Empúries publican sendos libros de dos destacados autores de la poesía oral». En l'article recollia declaracions de l'editor Xavier Folch, en què explicava que «Publicar obras de los poetas de la oralidad no es un acto de locura, ni tan siquiera diría que de audacia, sino de sentido común porque esta gente vale mucho. Es cierto que proceden de un circuito minoritario, pero cuando una obra es buena hay que reconocerlo, por eso la publicamos.»

28. Pau Vidal, en l'article citat en la nota anterior (2000), justament es referia també a aquesta capacitat d'interpretació: «Dolors Miquel recitó una de sus composiciones favoritas, la *Cançó de pujar a la Seu*, que Xavier Folch tindrà mucho más difícil para publicar: la edición en papel no puede reproducir la especial entonación que la poeta le da, un crescendo sincopado que se contagia al público hasta la explosión final.» La cançó, però, sí que està recollida a *Aioç*.

En fa interpretació, com en el teatre. I d'aquí també la teatralitat d'algunes de les seves obres. Teatralitat en el sentit d'estructura, com *Missa pagesa*, que ha estat representada diverses vegades; *La flor invisible*, adaptada també com a monòleg teatral o *La dona que mirava la tele*, presentada en una *performance*.²⁹ Trobem també teatralitat en la creació i recreació de personatges, màscares, identitats o disfresses en la seva obra. O en la mateixa autobiografia —ja ho he comentat—, disfressada amb la d'altres personatges o la transgressió de caràcters i estereotips. Aquests personatges i màscares són la seva cuirassa. Per a Dolors Miquel, «el poema és la meua cuirassa», com és també cuirassa l'humor i la ironia, des del somriure naïf fins al sarcasme cruel o l'humor negre. El sentit de l'humor és sempre present i utilitzat amb plena consciència:

Utilitzo l'humor per tapar coses que em fan mal. Rere els meus versos humorístics hi ha una ferida. A vegades he volgut passar-me de voltes en algun vers o poema, però no faig servir l'humor per fer riure, sinó per protegir-me. [...]

Si faig servir l'humor també protegeixo els lectors. Jo no vull fer mal, quan escric: és l'únic que tinc clar. I tampoc vull deixar la gent sense aire. Odio els poetes i els novel·listes que ofeguen. (NOPCA 2017)

Les màscares i tècniques li fan de cuirassa. El poema com a cuirassa. A partir de la llengua, inherent a la poesia, escriure és vida, però també una protecció contra la vida, un recer on «la societat no em toca», on la poeta hi és «sense esquerdes» i pot respirar fora del «món hostil»:

Quan escric només dues coses: Poesia i Llengua. Poesia, Ens Abstracte, elevació, desig d'eternitat caduc, reciprocitat amb el tot. Llengua,

29. La companyia Nosomi Teatre va estrenar *Missa pagesa* el 10 de maig de 2012 a La Seca Espai Brossa de Barcelona, sota la direcció de Xavier Gimenez Casas. Posteriorment altres companyies també l'han portat a l'escenari. A la Fira de Manacor de 2011 es va estrenar una adaptació en forma de monòleg de la *Flor invisible*, dirigida per Araceli Bruch i interpretada per Assun Planas. *La dona que mirava la tele* va ser presentada en una *performance* al Centre d'Arts Santa Mònica de Barcelona el 23 de gener de 2011.

Ens Concret. [...] Quan escric, en el precís moment, amb tots els poetes de tots els temps, coneguts i desconeguts, els que han vingut, els que són i els que vindran; amb tots els homes del món que estimen, han estimat i estimaran l'art poètica. Quan escric sóc eterna, sóc plenitud i vastitud. Sóc Horitzó i mirada. Sóc la vida feta paraula. Em faig paraula. Em converteixo en vers. Infanto el vers, estripo les carns de l'ànima i les faig llengua. I em faig vers. Crido contra les injustícies. Em rebel·lo. Converso amb els morts del més enllà. I amb els no-nascuts. Déus o àngels. Encabeixo dins el vers coses llunyanes i properes en l'ara de les paraules. (MIQUEL s.d.).³⁰

Però, al mateix temps, màscares, disfresses i cuirasses no impedeixen, ans al contrari, la crítica de la realitat, des dels conflictes més col·lectius, fins als comportaments individuals o l'estupidesa humana.³¹ Dolors Miquel, com afirmava Francesc Gelonch, és una «poeta que es mulla»:

Miquel es mulla, no sap escriure sense mullar-se (xopar el dir), que vol dir que escriu de veritat, que no es queda gens en el fer veure. Desempolaina, sacseja, revolta, emociona al mateix temps que conjura de molt —com li agrada dir— l'empenta ancestral assemblèria del sentir pagès, irreverent i lliure, mofeta de les cadenes nominals, fet de l'obligació vital de fluir peti qui peti. La força d'aquest batec humà va molt més enllà de qualitats merament datables, implica sencer un estat d'ànim col·lectiu, una capacitat de país. Indica considerar la poesia una eina al servei de desentranyar secrets importants i dies de demà. Arreu on calgui germinar res —i sempre cal, i en poesia encara més— de les ensopides profunditats i teories percentuals, portar una llavor a un futur efectiu de tiges i arrels alimentàries, caldrà arriscar en estructura hidràulica i tirar d'aixada i cavalló, poèticament mullar-se i desconsiderar restriccions (enfaristolaments, engavanyaments, perruques, hor-

30. Text de l'autora recollit a <https://adonat.net/dolors-miquel/> (consulta: 16 març 2022).

31. Manuel Castaño (2020) assenyalava aquest objectiu de crítica social a propòsit de l'edició d'*Ictiosarure*: «El seu mòbil principal és la crítica corrosiva dels usos socials, amb una expressió plena de ressentiment i amargor, però també, en el rerefons, amb un desbordant sentit de l'humor.»

tènsies i edulcorants), garantia de l'emancipació del poder pensar i sentir. (GELONCH 2016: 2)

Es mulla, però sempre des del seu individualisme, antigregari, resistint-se a les identifications collectives.

4. LA MORT, LA VIDA I LA MORT

Al voltant de la meitat de la primera dècada del segle XXI, doncs, té lloc el punt àlgid d'aquesta primera etapa creativa. D'aquí, per exemple, que, en la seva crítica a *Ver7s de la terra* i *Aioç*, Lluís Figuerola parli de consolidació amb ritme sostingut i, alhora, amb girs continus:

Amb els anys, pocs, i amb els llibres, molts, Dolors Miquel ha bastit una poètica coral, de diverses veus, amb clarsobscurs, trobant el vers *clus* i trobant el vers *lèu*, amb versos de collir, saborosos, amb versos d'empeltar, amb el vers orejat, sònic, reproduint els mots, amb paraules gàstriques i gastronòmiques, amb versos dissolts, masegats, dringant les síl·labes. (FIGUEROLA 2004: XIII)

Aioç marca una fita, és el llibre central d'aquesta primera etapa. *Aioç*, paraula documentada al *Llibre dels feits* de Jaume I, és el crit compassat per concentrar la força perquè la nau pugui partir o navegar. I així és també aquest poemari: crits, esgarips, reflexions i jocs compassats amb ritmes i rimes per agafar forces i poder llevar una àncora encastada en aigües fondes i tèrboles. Un llibre que li va costar, molt treballat, amb diverses versions i que recull cançons i poemes dels recitals —com les populars «La cançó de pujar a la Seu» o «La que mai no es dispintina»—, i també l'humor i la ironia, la reivindicació cosificada i sexuada de no voler ser una «nina submisa» sinó una «ànima que viu i diu i és...». O la contraposició de contraris entre la transcendència i la quotidianitat, quan, a la mateixa hora, mentre «els científics tornen a calcular l'edat de l'Univers», a casa, la padrina, «per enèsima vegada / es pixa, es caga, es peta, eructa, es moca / sobre el paper on els científics apuntaren / la hipòtesi artrítica, descalcificada, / i

oblidaren d'incloure-hi l'imprescindible preu / de la llet, de la barreta de pa, del Nolotil.» (MIQUEL 2004b: 26-27).

Però a «La nit obscura» —i sobretot a la tercera part— hi planen versos nafrats, sempre amb les espurnes d'ironia i els jocs de paraules fidels a l'estil que Dolors Miquel ha anat bastint en tota la seva obra en què la transcendència no deixa mai de tocar de peus a terra. Versos que volen deixar enrere moments i gents, «passions negres» —sense ignorar-ho, però. *Aioç* és un despreniment de «cadàvers i calaveres», com diu un dels poemes; és estirar un cadenat de pèrdues de tota mena, perquè la nau assumeixi el final d'una etapa i pugui partir per reiniciar el viatge, tot i saber que les algues i el llot romanen encara en l'àncora, com romanen els records en la memòria. La mort, tanmateix, malgrat el despreniment de cadàvers, no pot ser ignorada, tot el contrari, i amb el temps i més pèrdues va agafant un paper central.

Si al voltant de 1997-1998 es produeix aquest inici i implosió poètics de Dolors Miquel amb força i s'inicia una continuïtat en el món editorial, al voltant del canvi de dècada, tot un seguit de fets, de morts i pèrdues marquen la seva vida i la seva obra. Són, a més, en aquests anys, al voltant del 2000, quan comença a escriure molts dels llibres posteriors. Les morts familiars, malalties, hospitals, morts anunciades i morts inesperades, la mort del matrimoni, un avortament, altres pèrdues, desamors vampírics o tòxics, viatges i trasllats³² s'acumulen en uns anys. *Aioç* topa ja amb la mort. A partir d'*Aioç*, la mort esdevindrà element central o un dels cabdals de la seva escriptura. Si fins aleshores Dolors Miquel anava escrivint o reescrivint, recuperant o llençant tot de material des dels seus inicis, als anys vuitanta i arran de l'esclat públic a finals dels noranta, aquest treball sempre en progrés, sempre amb molts llibres començats alhora, segueix en la nova dècada amb la incorporació de les prosas poètiques o poemes narratius —que no són sinó també un retorn als inicis— i amb un aprofundiment en el tema de la mort i, per tant, de l'existència, alhora que manté altres trets com són la veu cosificada, els jocs lingüístics o la ironia i l'hu-

32. De la Punta de la Móra (Tarragona), passa a viure a Altafulla, Cambrils i, posteriorment, a Torredembarra, on encara resideix, tot i estades intermitents a Barcelona, Manresa o altres indrets a l'estranger.

mor. És, a més, en aquests mateixos anys, entre 2004 i 2005, quan comença una època de creació intensa. Com apuntava abans, la majoria de llibres s'han anat gestant, però, durant molt de temps.

Així, per exemple, l'any 2000, després de totes les morts familiars i la mort també d'altres relacions, Miquel ja comença a escriure diferents textos d'*El guant de plàstic rosa* (2016), i també *El Musot* (2009). L'impacte del suïcidi del seu amic Jordi Jové el 18 d'agost del 2002 «va ser tan fort», recorda l'autora, «que vaig haver de començar a escriure»: va ser l'inici de *La dona que mirava la tele* (2010). Durant els anys de creació frenètica i al mateix temps de malaltia, entre el 2005 i 2006, és quan els records d'infantesa fan néixer *La flor invisible* (2011) i, en concret, la primera part dedicada al seu món de dones i matriarcat, als records de les seves morts, «més reals que quan eren reals». És en aquests anys, doncs, que comença el final de la primera etapa i es va modelant l'actual. Si a *Aioç* parla ja de la mort, a partir d'aquí començarà una recerca poètica per assumir també la mort. I aquesta inflexió comporta altres plantejaments en el seu joc de contraris, el d'«existir no existeix» o «existir és inexistència», el motiu recurrent d'*El guant de plàstic rosa* i de les darreres obres que ja trobem a *La dona que mirava la tele*.

Polièdrica i en transformació constant, Dolors Miquel, sempre en un «hybrid locus» (PONS 2017: 23), ha conreat una poesia diversa, paradoxal en el sentit de les contradiccions i els equilibris o oposicions. Compromesa i individualista, la seva és una veu polifònica que abasta molts registres. Vol ser també una veu corrosiva, en aquest nostre món canviant i esfondrant-se al mateix temps, amb una crítica ferotge contra el feixisme, l'Holocaust, les massacres i guerres o l'estúpidesa humana, sense perdre, però, ni la tradició ni el sentit de l'humor. El poema com a cuirassa i la poesia com a religió.

Escriure és una immortalitat estúpida i humana [*riu*]. La meua religió ha estat la poesia. La veig com una cosa del més enllà. Pensar massa no és bo, i per això últimament miro d'estar més arrelada a la realitat, però em queda la rèmora de la divinitat: la poesia és un ens molt particular, encara que el que ens n'hagi arribat sigui la convenció d'uns homes que han decidit i triat la tradició. (NOPCA 2017)

Parlant de religió, del poema com a déu/divinitat en la trajectòria literària de Dolors Miquel, com a compendi, acabo com he començat amb la cançó *Saoko* de Rosalia: «Si me muero, que me muera por la boca como muere el pe'. / Sé quién soy y a donde voy, ya nunca se me olvida. / Yo manejo, Dios me guía».

BIBLIOGRAFIA

- BENAVENTE (2017): Jordi Benavente, «Dolors Miquel: “Busquem explicacions per a tot, i res en té», *La llança* (21 agost). <https://www.elnacional.cat/lallanca/ca/profunditat/jordi-benavente-dolors-miquel_184290_102.html> [Consulta: 16 març 2022].
- CASTAÑO (2020): Manuel Castaño, «En la més dolorosa fondària de l'esperit. Dolors Miquel és molt més que l'afany d'escandalitzar, indubtable d'altra banda», *El País*, 4 març. <https://cat.elpais.com/cat/2020/03/04/cultura/1583346925_938961.html> [Consulta: 16 març 2022].
- CASTILLO (2021): David Castillo, «He estat polièdrica, gens margaritiana», *El Punt-Avui*, 18 maig. <<https://www.elpuntavui.cat/cultura/article/19-cultura/1970981-he-estat-poliedrica-gens-margaritiana.html>> [Consulta: 16 març 2022].
- FIGUEROLA (2004): Lluís Figuerola, «El sabor del vers», *Avui*, 8 abril, p. 89.
- GARCIA (2008): Txus Garcia, «Què és la poesia? Entrevista a Dolors Miquel». <<http://empremtadesorra.blogia.com/temas/dolors-miquel.php>> [Consulta: 16 març 2022].
- GELONCH (2016): Francesc Gelonch, «L'humanisme de les mans, un esbós de Miquel», dins: *Dolors Miquel*, Barcelona: Arts Santa Mònica, p. 1-4.
- JOVÉ (2003): «La poesia de Dolors Miquel (1990-2003)», *Ínsula*, núm. 683, p. 21-23.
- JULIÀ (2003): Lluïsa Julià, «Tria personal», *Serra d'Or*, núm. 520 (abril), p. 91-92.
- MIQUEL (1990): Dolors Miquel, *El vent i la casa tancada*, Barcelona: Columna.
- MIQUEL (1998): Dolors Miquel, *Llibre dels homes*, Barcelona: Empúries.
- MIQUEL (1999a): Dolors Miquel, *Haikús del camioner*, Barcelona: Empúries.
- MIQUEL (1999b): Dolors Miquel, *Transgredior*, amb fotografies de Vanessa Pey, Tarragona: Arola.
- MIQUEL (2000): Dolors Miquel, *Gitana Roc*, Gaüses: Llibres del Segle.

- MIQUEL (2002): Dolors Miquel, *Mos de gat*, Barcelona: Edicions 62.
- MIQUEL (2003): Dolors Miquel, *Amb capell*, Vic: Emboscall.
- MIQUEL (2004a): Dolors Miquel, *Ver7s de la terra*, Lleida: Pagès.
- MIQUEL (2004b): Dolors Miquel, *Aioç*, Barcelona: Edicions 62.
- MIQUEL (2006): Dolors Miquel, *Missa pagesa*, Barcelona: Edicions 62.
- MIQUEL (2007a): Dolors Miquel, *El Soc*, Lleida: Morphosi.
- MIQUEL (2007b): Dolors Miquel, «El cànon literari català», *Avui*, 29 juny.
- MIQUEL (2009a): Dolors Miquel, *El Musot*, Lleida: Pagès.
- MIQUEL (2009b): Dolors Miquel, «Sobre poesia i sobre la meva poesia», *Els Marges*, núm. 87 (hivern), p. 7-12.
- MIQUEL (2010): Dolors Miquel, *La dona que mirava la tele*, Barcelona: Empúries.
- MIQUEL (2010-2013): Dolors Miquel, blog *Gitana Roc*. <<https://dolors-miquel.blogspot.com/>> [Consulta: 16 març 2022].
- MIQUEL (2011): Dolors Miquel, *La flor invisible*, València: Bromera.
- MIQUEL (2012-2013): Dolors Miquel, blog *Flor invisible. Blog de poesia-express*. <<https://florinvisible.blogspot.com/>> [Consulta: 16 març 2022].
- MIQUEL (2015): Dolors Miquel, blog *Dolors Miquel*. <<http://dolormiquel.blogspot.com/>> [Consulta: 16 març 2022].
- MIQUEL (2016): Dolors Miquel, *El quant de plàstic rosa*, Barcelona: Edicions 62.
- MIQUEL (2021): Dolors Miquel, «Petit comentari per a ansiosos de *Els jeroglífics i la Pedra de Rosetta de Carmelina Sánchez-Cutillas*», *La lectora*, 26 octubre. <<https://lalectora.cat/2021/10/26/petit-comentari-per-a-ansiosos-de-els-jeroglifics-i-la-pedra-de-rosetta-de-carmelina-sanchez-cutillas/>> [Consulta: 16 març 2022].
- MIQUEL (s.d.): Dolors Miquel, «La poeta», *Adona't*. <<https://adonat.net/dolors-miquel/>> [Consulta: 16 març 2022].
- MOLLÀ (1995): J. Mollà, «Boris, Lluna i Jo», *Quaderns de Santa Perpètua de Mogoda*, núm. 2 (abril 1995), p. 107-113.
- MORENO (2021): Àngels Moreno, «Postfaci», dins: *Sutura*, Lleida: Pagès, p. 233-267.
- NADAL (2021): Marta Nadal, «Dolors Miquel, la paraula rebel», dins: *Baules*, Barcelona: Comanegra, p. 199-216.
- NOPCA (2016): Jordi Nopca, «Dolors Miquel, sobre el poema que ha enfurismat Fernández Díaz: “És una dignificació del cos de la dona”», *Ara*, 16 febrer. <https://www.ara.cat/cultura/dolorsmiquel-fernandez-diaz-premis-ciutat-de-barcelona_1_1402531.html> [Consulta: 16 març 2022].
- NOPCA (2017): Jordi Nopca, «Dolors Miquel: “No vull fer mal, quan escric: és l’únic que tinc clar”», *Ara*, 10 de març. <<https://llegim.ara.cat/criti>

- ques-literaries/no-vull-escric-lunic-clar_128_3852678.html> [Consulta: 16 març 2022].
- PALAU (2015): Montserrat Palau, «Llengua, sexe i televisió. A propòsit de la poesia de Dolors Miquel», dins: Carles Cortés Orts, Carsten Sinner i Katharian Wieland, coord., *La recuperació de la literatura en català. De la anormalitat a la normalitat*, Aachen: Shaker Verlag, p. 159-174.
- PLANTADA (2017): Esteve Plantada, «Dolors Miquel: “Qui vol construir un mur és que no està bé del cap”», *Nació digital*, 19 març. <<https://www.naciodigital.cat/noticia/127475/dolors-miquel-qui-vol-construir-mures-no-esta-be-cap>> [Consulta: 16 març 2022].
- PONS (2017): Margalida Pons, «Mobility and fusion in the literary field: the maverick poetry of Dolors Miquel», *Journal of Iberian & Latin American Studies*, vol. 23, núm. 1 (2017), p. 21-43.
- RIBA (2017): Caterina Riba, «Des de la perifèria del discurs: Maria Mercè Marçal i Dolors Miquel», *Caplletra*, núm. 62 (primavera), p. 15-35.
- RIBA (2019): Caterina Riba, «Poesía encarnada. Maria Cabrera, Mireia Calafell y Dolors Miquel», *Ínsula*, núm. 871-872 (juliol-agost), p. 28-33.
- SCHONENBERG (1999): Amanda Schoenberg: «Dolors Miquel: la poeta que grita por las mujeres y por los camioneros», *Barcelona Review*, núm. 14 (agost-octubre). <https://www.barcelonareview.com/14/s_dm_ent.htm> [Consulta: 16 març 2022].
- SORIGUERA (2009): Elisenda Soriguera, «Dolors Miquel: L’amor com la mort és fulminant» (15 abril). <<http://blocs.mesvilaweb.cat/node/view/id/130241>> [Consulta: 16 març 2022].
- VIDAL (2000): Pau Vidal, «La lírica del Pegaso. Edicions 62 y Empúries publican sendos libros de dos destacados autores de la poesía oral», *El País*, 21 gener. <https://elpais.com/diario/2000/01/21/catalunya/948420455_850215.html> [Consulta: 16 març 2022].